

Jurij Perovšek in Mojca Šorn (ur.), **Narod – politika – država : Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020, 360 strani, (Zbirka Vpogledi; 23).

Inštitut za novejšo zgodovino je v sklopu zbirke Vpogledi, ki je namenjena izdaji tematskih znanstvenih zbornikov s področja zgodovinopisja, izdal novo monografijo, ki se ukvarja s programi političnih strank na Slovenskem. Z izbranimi študijami predstavlja rezultate raziskovalnega programa Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju, ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Recenzentki knjige sta bili Danica Fink Hafner in Mateja Režek, medtem ko sta bila urednika zbornika Jurij Perovšek in Mojca Šorn.

V knjigi se kronološko zvrstijo izvorne razprave, ki osvetlijo pred nami tok idejne in politične zgodovine Slovencev, posebej v političnih strankah na Slovenskem, ki predstavljajo temeljni element slovenskega političnega sistema. Te so z organiziranim zastopanjem posameznih vrednot oblikovale določene principe upravljanja politike in posledično življenje Slovencev in Slovenk. Politične stranke so v tej monografiji obravnavane zlasti v smislu naglih transformacij političnih struktur, ki so se zgodili ob prehodih iz večstrankarskega v enostrankarski sistem in obratno. Slednjo monografijo moramo pravzaprav brati v navezavi na tematsko številko Prispevkov za novejšo zgodovino iz 2017 (št. 1), *Iz zgodovine političnih strank na Slovenskem*, kjer so predstavljeni bolj praktični vidiki političnih strank, razvoj strankarske organizacije, znotraj strankarska disciplina, agitacija in propaganda političnih strank, vloge in mesta posameznih strank v javnem življenju ipd. Člani programske skupine so posamezne študije, ki so nastale kot odgovor na ista vprašanja, objavili tudi v drugi številki Prispevkov za novejšo zgodovino istega leta. Predstavljeni instrumentalni oz. organizacijski vidiki politično strankarskega življenja na Slovenskem pa so bili v drugi fazi raziskovanja dopolnjeni s študijami, ki se ukvarjajo z idejno-političnimi usmeritvami slovenske politike in prav te so zbrane v tej monografiji. Pričujoči zbornik, ki je sestavljen iz dvanajstih razprav, tako predstavlja mejnik v procesu raziskovalnega programa in služi kot izhodišče za nova vprašanja in raziskovalne izzive.

Znanstveni sodelavci in sodelavke Inštituta za novejšo zgodovino, ki so v večini avtorji in avtorice razprav, so v glavnem vsi priznani strokovnjaki in strokovnjakinje s tematiziranih področij in izkazujejo dolgoletno ukvarjanje s temi vprašanji.

Uvodna razprava Jurija Perovška in Jureta Gašpariča nam pojasni kontekst, v katerem je zbornik nastal, cilje raziskave in povzame zaključke razprav zbranih v njem. V nadaljevanju se Jurij Perovšek ukvarja z vplivom liberalnega tabora na politični razvoj slovenskega naroda vse od njegovega formiranja do začetka druge svetovne vojne. Gre za tematiko, ki je v fokusu njegovega raziskovalnega dela že dolga desetletja, vendar pa članek predstavi tudi drugo plat iste zgodbe. Obravnava namreč tudi nasprotni pol, tabor slovenskega političnega katolicizma in skozi njun dinamičen odnos prikaže probleme njunega simbiotskega (neenakovrednega) odnosa, ko sta oba tabora ujeta v odzive svojega nepomirljivega nasprotja. Hkrati v članku poudari in razčleni tudi izvorni greh slovenske politične kulture, »avtoritativni sindrom Slovencev«, ki se odraža v strankarsko politični razdeljenosti. Vida Deželak Barič svoje dolgoletne raziskave na področju delovanja socialističnega tabora strne v poglavju, ki oriše usmeritve marksističnega tabora. Zelo pregledna obravnava velja zlasti za medvojno obdobje, ki je navkljub zelo pestremu razvoju frakcij in političnih strank, berljivo poglavje in tako ujame rdečo nit političnih programov različnih skupin znotraj delavskega tabora. Njen prispevek dobro uvaja v razprave, ki spregovorijo o utrditvi oblasti komunistov v času druge svetovne vojne. Pred slednjimi je uvrščen še prispevek Filipa Čučka, ki osvetljuje politično organizacijo Nemcev v slovenskih deželah. Avtor strukturira svoje poglavje tako, da organiziranje Nemcev teritorialno loči na posamezne zgodovinske dežele z lastnimi specifikami, vendar pa ta princip uveljavi od leta 1860 dalje, morda bi ga veljalo uporabiti tudi za predhodna obdobja, še zlasti za leto 1848. Članek je vsekakor dobrodošel, saj predstavlja dobro sintezo literature, ki je bila doslej razdrobljena in še ne povezana.

Po zgoraj omenjenih poglavjih, ki spregovorijo o začetkih političnih strank na Slovenskem, stopimo v čas prvega preloma političnega sistema, ko se »pluralizem« začne spreminjati v »monizem«. V obdobje med drugo svetovno vojno, ko se tako pravzaprav izteče čas političnih strank in se prične obdobje drugačnega političnega odločanja, nas popelje razprava Bojana Godeše. V njej avtor strne nekatere ugotovitve iz svojega predhodnega raziskovanja, ki zadevajo Osvobodilno fronto slovenskega naroda (OF), razmerje Komunistične partije do drugih skupin v OF (zlasti krščanskih socialistov), vlogo narodnostnega vprašanja, ki je v veliki meri pripomoglo k množičnosti v OF in doda nekatere nove, kot denimo analizo ekonomsko-socialnega programa OF. V prispevku se avtor dotika rdeče niti zbornika, vprašanja, ki zelo zaznamuje razumevanja slovenske politične kulture, in sicer prakse izključevanja v političnem delovanju, tako nam predstavi strategijo OF v tem oziru. Aleš Gabrič v svoji razpravi podrobno razčleni pristop Komunistične partije k vprašanju, kako čim bolj »legitimno« prevzeti oblast in legalistično izpeljati tranzicijo med vojnim in povojnim stanjem, med predvojnim večstrankarskim in povojnim enostrankarskim režimom, med legitimnostjo mednarodnih sporazumov in političnimi razmerami v praksi, ki so se znotraj Jugoslavije zelo razlikovale.

Z naslednjimi poglavji se znajdemo pred naslednjim zgodovinskim prelomom, ki popelje slovensko družbo iz enostrankarskega v večstrankarski sistem. S prispevkom Zdenka Čepiča o politiki Zveze komunistov Slovenije (ZKS) v osemdesetih letih, sicer štirideset let po zaključku druge svetovne vojne, se zopet

znajdemo v negotovih razmerah, v politični krizi legitimnosti, ki se ji tokrat pridruži še gospodarska kriza. Razmere v tem obdobju še obvladuje Zveza komunistov Jugoslavije (ZKJ), ki pa zaradi nezmožnosti sprejeti reforme, izgublja oblast in svojo legitimnost. Avtor predstavi razmere, ki so vodile k sestopu oblasti ter ugotavlja, da je bil sestop z oblasti zato tako miroljuben in spontan, ker so ključni akterji bili sposobni misliti »novo v starem« in se odločiti za pravi razvojni model. V članku tematizira tudi razumevanje nacionalnega vprašanja v ZKS in tako na nek način nadaljuje obravnavo enega izmed osrednjih vprašanj knjige, saj pokaže kako vključujoče, je narodno vprašanje delovalo v slovenski politiki. Damijan Guštin v svojem poglavju predstavi vprašanje, ki do zdaj skoraj ni bilo tematizirano. Njegova študija spregovori o organizacijski strukturi ZKJ v Jugoslovanski ljudski armadi (JLA) ter o problemu oblikovanja skupnih ciljev ZKJ v zaostrenih razmerah osemdesetih let. Sestop z oblasti, ki je pretresal vsaj teritorialno precej bolj enotne dele ZKJ, je bil za sicer profesionalno bolj enotno okolje JLA še bolj problematičen, saj je JLA v svojem bistvu bila varuhinja ključnega stebra obstoja enotnosti države, oboroženih sil, in si ni znala predstavljati, kako bi lahko maso nabornikov in zaposlenih sploh obvladala brez svoje lastne politične stranke. Njena nezmožnost akomodacije in kanaliziranja nezadovoljstva je pomenila njen zaton.

Prihodni prispevki podrobneje analizirajo začetno tranzicijo k večstrankarskem sistemu v devetdesetih letih, to je čas, ko so se oblikovale strukturne politične prelomnice, ki jih slovenski demokratični sistem odraža tudi danes. Marko Zajc nam predstavi ideološka in programska izhodišča Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS) in struj znotraj nje. ZSMS uspe oblikovati reformističen in modern program, pri tem pa je imel precej zaslug tudi Slavoj Žižek in skupina mladih intelektualcev, ki je pretrgala s trdo marksistično tradicijo. Tjaša Konovšek nadaljuje svojo razpravo tam, kjer konča Zajc. Konovšek namreč tematizira začetke Liberalne demokracije Slovenije (LDS) in pomembno vlogo njenega ključnega akterja Janeza Drnovška, ki mu je kot izjemi v dosednji politični zgodovini Republike Slovenije uspelo formirati štiri vlade. Zasluga za to naj bi šla zlasti njegovi sposobnosti, da ustvari široko politično zaledje, uspelo mu je preseči strankarske meje in je zato bil sposoben vzpostaviti široko koalicijo in širši konsenz. Jurij Hadalin se v svoji razpravi tokrat loteva Slovenske nacionalne stranke (SNS), njenih ideoloških izhodišč, ki jih ni mogoče umestiti na tradicionalno levo-desno ločnico v slovenski politiki. Program stranke in njen karizmatični vodja Zmago Jelinčič navdušujeta volivce z značilno protisistemsko držo, ki pa ne pomeni, da stranka v ključnih trenutkih v slovenskem političnem prostoru ne podpre iste oblasti (do katere je kritična) in tako odigra »jeziček na tehtnici«. Zadnja razprava Jureta Gašpariča in Simone Kustec z interdisciplinarnim politološko-zgodovinskim pristopom analizira slovenski politični prostor od devetdesetih let dalje in ugotavlja, da je njegova stalnica polarizacija. Hkrati se izgubljajo prepoznavni programski cilji političnih strank in odločenost za njihovo realizacijo, celo razlike med programi levega in desnega pola politike izginjajo, pojavlja pa se strankarska personalizacija. Njuni zaključki napovedujejo »predvidljivo stabilnost nestabilnega« in stranke enomandatnice, čaka nas torej viharno politično obdobje (kar se je pravzaprav pokazalo že v letu 2020).

Monografija ponuja privlačno sintezo zgodovine slovenskih političnih strank, s tem, da delno povzema že znana dognanja, vendar nanje gleda iz novih zornih kotov (npr. skozi koncept narodnosti, polarizacije, vloge množičnih strank, tranzicije, pluralizma), in dodaja nove ugotovitve, skupaj tako ponuja bolj poglobljeno in celovito razumevanje sedanjega političnega prostora in slovenske politične kulture. Tematizirani prehodi med enostrankarskim in večstrankarskim političnim sistemom, tako nenehno preizprašujejo ideološko polarizacijo in iščejo njene korenine, strategije vključitve in preseganja. Upoštevanje posameznih politoloških konceptov se tako izkaže za obogatitev zgodovinske analize in za plodovit in inovativen pristop. Ob kronološko in vsebinsko raznolikih razpravah lahko spregledamo tudi edini manko zbornika, ki je v premalo sistematičnim upoštevanju vseh pomembnejših političnih strank iz devetdesetih let in novega tisočletja. Sto trideset let zgodovine političnih strank na Slovenskem strnjeno v monografiji nam tako spregovori o slovenskih političnih elitah, ki so krojile usodo naroda, determinirale politično življenje in sooblikovale državo do devetdesetih let, od devetdesetih let dalje pa jo seveda ustvarjale. Spregovori nam o tem, kako se je slovenska politika odzivala na mednarodni kontekst in krize, katere politične strategije je iskala za preživetje naroda in kako je naslavljala dilemo izključevanje/vključevanje.

Irena Selišnik